

KKES:n vuosijuhla 6.4.2019 klo 18 / Matti Väistö: Karjala – hyvän elämän maakunta

Arvoisa juhlayleisö, hyvät daamit ja herrat

Jylhää kauneutta, rehevää vehreyttä, siintäviä vaaroja ja kalaisia järviä, upottavia soita – tätä kaikkea ja paljon muuta on sen Karjalan luonnossa, jonka tunnemme Etelä- ja Pohjois-Karjalan maakuntina. Tämä on myös Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiön toiminta-alue.

Näiden alueiden asutuksella on jo vuosituhantinen historia. Runsaan tuhannen vuoden taakse ulottuu myös karjalan heimon muodostuminen idän ja lännen väliselle alueelle. Kiistellyksi raja-alueeksi tuolloinen Karjala muuttui 1200-luvun lopulla, jolloin Ruotsi ja Novgorod taistelivat Karjalankannaksen ja Laatokan Karjalan herruudesta.

Karjalan kahtiajako vahvistettiin Pähkinäsaaren rauhansopimuksessa vuonna 1323. Sittemmin historian aikana Karjalaa on jaettu ja rajaa on siirrelty. Rajan läheisyys on vaikuttanut voimakkaasti Karjalan historiaan ja ihmisten elämään.

Alue on joutunut toistuvasti sotaanäyttämöksi, on ollut monenlaisia kahakoita ja sotien tuomaa tuhoa ja kärsimystä, on ollut vainoa väärän uskonnon takia ja on ollut vallanpitäjien ankaraa verotusta

Idän ja lännen rajamailla asuneet karjalaiset kalastivat, metsästivät ja kävivät kauppaa idäntien kauppiaiden eli viikinkien kanssa. Vähitellen karjalaisasutus laajeni itäisen Suomen järviolueille.

- - -

Kun valtionrajat alueella ovat ajan saatossa moneen kertaan siirtyneet, Karjalan asukkaista monet ovat joutuneet jättämään kotiseutunsa. Aikanaan evakkoon joutui myös juuri edesmennyt näyttelijä Lasse Pöysti. Rajan yli on toisaalta tapahtunut myös rauhanomaista vuorovaikutusta – on ollut kauppaa ja monenlaista kulttuurista vaihtoa ja kulttuurivaikutteiden siirtymistä.

Karjalaisen kansanrunouden pohjalta syntyneet Kalevala ja Kanteletar ovat Karjalan arvokas kulttuuriantti maailmalle. Karjalaiset käsityöt ja muun muassa värikkäät kansallispuvut samoin kuin rakennusperinne ovat ainutlaatuisia koko Pohjois-Euroopassa. Myös karjalainen hengellinen perintö on avartanut suomalaisten elämää ja antanut voimaa ja tukea elämän varrella.

Karjalaisuuden erityispiirteitä ovat tunnetut tavat, kuten meille monille tutut rotinat ja virpominen, samoin perinnesävellyksiä edustavat kansanlaulut tai urheilulajeja edustava kyykkä. Rikasta ruokakulttuuria ja ruokaperinnettä taas ovat laajasti tunnetut karjalan piirakat ja monet uuniruuat.

Hyvä ruoka ja vieraanvaraisuus ovat karjalaisille ominaisia, jopa niin, että Karjalan asukkaita on kutsuttu syömäköyhiksi. Ehkä tähän ovat esivanhempamme antaneet itsekin aiheita sanonnallaan: ”Köyhtyy suap van ei laihtuu”. Samalla on voitu köyhyyden keskellä todeta lapsuuskotini naapurin tavoin: ”Rikkaitahan myö ollaa – van ei meillä oo rahhoo”.

- - -

Vieraanvaraisuutta kuvaa esimerkiksi tapahtuma 1960-luvulta. Olimme veljeni kanssa menossa silloista Rajan tietä Kiteen Kantosyrjästä Ilomantsiin ja pysähdyimme pienen tuupovaaralaisen maatilan pihapiiriin. Halusimme varmistaa ulkona puuhanneelta emännältä, että olemmehan Ilomantsiin menevällä tiellä. Emäntä vastasi: ”Vai Ilomantsiin, mitä työ nyt sinne. Lähtekee tok tuppaa kahville ja piirakoile.”. Niin meitä ventovieraita sitten kestitettiin – toki ajanoloon saimme vastauksen kysymykseemme.

Rohkenen sanoa, että kaunis ja meille rakas Karjala on ollut ja on hyvän elämän maakunta – niin Etelä-Karjala kuin Pohjois-Karjala. Maakunta on antanut eväitä työnteolle ja yrittämiselle ja samalla riittävälle aineelliselle hyvinvoinnille ja henkisel­le kasvulle.

Näissä oloissa on muotoutunut myös karjalaisten mielenlaatu ja elämä itkuvirsineen, sattuvine sanontoineen tai mukavine kaskuineen. Ninpä sattui, että isäntä oli kirkolla Tuulensuun Jussin puodissa ostoksilla, emännän antama lista eteni ja puotineiti toi sen ajan tavan mukaan tavaroita tiskille. ”No sitten pitäs suaha semmosta hyvvee saiputta” ”Meillä ois tällasta uutta munasaiputta, käviskö tämä?” kysyi neiti. ”Ei, kun nuama”.

- - -

Mieli ja sielu lepäävät ja latautuvat luonnossa, veden tai nuotiotulen ääressä – hyvän elämän portit avautuvat ja mieltä askarruttaneisiin asioihin alkaa löytyä ratkaisuja. Levollisuus ja hyvän olon tunne on hetkessä. Ihmisen mielen ja kehon hyvinvoinnin lähteenä luonnon merkitys on vahvistumassa ja saamassa uusia merkityksiä. Puhutaan vihreästä hoivasta, jossa keskeisiä tekijöitä ovat luonto, toiminta ja yhteisö.

Mielikuvissa meillä useimmilla hyvään elämään liittyy seesteisyys ja elämän iloiset hetket, usein myös lapset ja luonto, kenties kesäinen lämpö ja vapaa-aika mieliharrastuksineen. Kevään edetessä huomaamme pimeän talven jälkeen, miten valo ja lämpö saavat aikaan ihmeitä niin luonnossa kuin meidän ihmisten mielissä.

Sanotaan, että hyvä elämä on ennen kaikkea meidän jokaisen pään sisällä ja on siis pohjimmaltaan asennekysymys. Menneiden murehtimisen tai tulevaisuudesta huolehtimisen sijaan olisi osattava elää tässä ja nyt ja olla samalla armollinen itselleen. Elämään kuuluu, että aika ajoin epäonnistumme, teemme virheitä, mutta ne pitäisi osata antaa itselleen anteeksi, olla armollinen.

Näyttelijä Sinikka Sokka kertoo perineensä oman voimalauseensa ”Ilo pintaan vaikka syän märkänis” karjalaiselta suvultaan. Meille tämän päivän karjalaisille on tullut tutummaksi sanonta ”Ilo elää Karjalassa”, sanonnan kummassakin tarkoituksessa. On ollut myös aikoja, jolloin ilo on ollut kaukana – Ilomantsiakkin kutsuttiin sotavuosina Surumantsiksi. Noina vaikeina vuosina on ollut todella tärkeää muistaa, että kerrotaan ilot ja jaetaan surut.

Historiansa aikana karjalaiset ovat joutuneet etsimään ilon hippusia pienistä arjen asioista. Luonto, huumori ja ilo ovat auttaneet selviytymään ja jaksamaan. Kauniiden maisemien antamaan myönteiseen voimaan viittaa aikanaan kuulemani, Ilomantsiin menijän matkareitin valintaan liittyvä sanonta: ”Oisitpas kulukena Maukkulan kautta, niin ei ois turpas törtsällään.”

Hyvä elämä ei kuitenkaan ole pelkästään iloa ja myönteisyyttä – eikä helppoakaan. Hyvään elämään kuuluvat olennaisena osana vastoinkäymiset ja mahdollisesti kohdalle osuvat kärsimyksetkin. Hyvä elämä ei siis säästä haasteilta ja koettelemuksilta, jotka joskus voivat tuntua ylipääsemättömiltä. Elämän myllerryksissä ihminen karaistuu ja oppii ymmärtämään elämän jatkuvana oppimisena. Löytyy uusia asioita tai näkökenttä avartuu – puhutaan luovuudesta.

Olennainen piirre hyvälle elämälle on, että osaa elää käsillä olevassa hetkessä. Varsin usein uppoudumme sinänsä tärkeään menneisyyden muisteluun tai haaveiluun tulevaisuuden odotuksista – ja samalla unohdamme nykyhetkessä elämisen. Joskus tunnistamme itse kukin, että olemme ruokapöydässä, lasten parissa tai jossakin tilaisuudessa paikalla, mutta emme oikeasti läsnä. Tässäkin on oppimisen paikka, jotta elämän pienet hetket ja ilonaiheet eivät lipuisi huomaamatta ohitsemme.

- - -

Aikamme suuria huolenaiheita on julkisuudessaakin paljon esillä ollut yksinäisyys. On paljon ihmisiä, joilla ei ole läheisiä tai ystäviä. Puoliso on kenties kuollut,

lapset ovat kaukana eikä lähellä asu naapureitakaan. Osana hyvää elämää pidetään tärkeänä suhteita toisiin ihmisiin, kuten puolisoon, sukulaisiin, lapsiin, ystäviin tai yhteisöön. Paljon puhutaan yhteisöllisyydestä ja sen vahvistamisesta, joka Karjalassa on ollut perinteistä ja luontevaa. Yhteisöllisyys on antanut tukea ja turvaa.

Voi olla, että huolet ja yksinäisyys vaivaavat enemmän miehiä kuin naisia, näin myös täällä hyvän elämän Karjalassa. Ehkä naisilla on helpompi löytää juttukumppania ja oman tarinan kuuntelijaa – kenties vaikka lääkäristä, kuten aikanaan eräässä pitäjässä tapahtui.

Tuolloin jo lähes seitsenkymppinen emäntä joutui elämänsä ensimmäisen kerran lääkäriin. Lääkäri kätteli: ”Nimeni on Elfving, Gustav Elfving, kirjoitetaan fv:llä”. Tähän emäntä; ” Nimeni on Hänninen, Anni Hänninen, kirjoitetaan kuudella ännällä” ja alkoi kertoa elämänsä tarinaa, jolla sinällään oli tuskin mitään tekemistä itse lääkäriin tulon syynä olleen sairauden kanssa. Juttua riitti ja riitti ja lääkäri yritti useampaan kertaan kohteliaasti keskeyttää emäntää, mutta turhaan. Viimein lääkäri korotti ääntään, jolloin emäntä kivahti: ”Van teilläpä kun on se vaitiolovelvollisuus”.

Lopulta hyvään elämään liittyy myös riittävät aineelliset edellytykset toimeentuloon. Monien mielestä onnellisuuden ja hyvän elämän mittarina raha ja varallisuus ovat kuitenkin yliarvostettuja – riittää, kun tulee toimeen. Ja onnellisinta on, jos toimeentulon hankkiakseen saa tehdä työtä, josta pitää ja jossa voi toteuttaa itseään, omia kykyjään ja osaamistaan.

Eräs muusikon työstään pitävä ja sillä toimeentulonsa ansaitseva karjalainen kansanmuusikko tiivisti oman tilanteensa näin ”rahhoon on vähän, van pitää sitä vähä ollakkii”. Valitettavasti maassamme on kuitenkin paljon myös niitä, joilla toimeentulon edellytykset ovat kuitenkin liian niukat muun muassa pienen eläkkeen, sairauksien tai työttömyyden vuoksi ja taloushuolet ovat jatkuvasti läsnä.

- - -

Vuosisatojen kuluessa Karjala ja sen asukkaat ovat kokeneet monia muutoksia. Työt ja toimeentulon lähteet ovat muuttuneet ja ovat muuttumassa, toisaalta hyvinvointi ja elämisen edellytykset ovat monin tavoin parantuneet. Koulutuksen ja itsensä kehittämisen mahdollisuudet ovat mittavasti lisääntyneet

Karjalan kulttuurinen tausta ja hyvän elämän perusasiat – itse kunkin oma suhtautuminen ja asenne, hetkessä elämisen taito ja myönteisten asioiden näkeminen, hyvistä ihmissuhteista ja yhteisöllisyydestä huolehtiminen sekä riittävät toimeentulon edellytykset – ovat paljolti ennallaan. Aivan viime aikoina julki tulleiden myönteisten yritys uutisten myötä toiveikkuus alueen suotuisasta tulevaisuudesta, taloudellisesta kehityksestä ja työllisyyden paranemisesta on vahvistumassa.

Toiveikkuutta antaa myös kevät ja luonnon herääminen täyteen vehreyteensä. On aika kuunnella lintujen laulua ja lähteä vaikkapa luontokävelyille. Eräs pian 70 vuotta täyttävä ukki sai kävelyseurakseen lapsenlapsen. Poika kertoi iloisena täyttävänsä pian viisi vuotta ja kysyi sitten ukin ikää. Ukin iän kuultuaan poika ihmetteli, että jopas ukki on vanha ja jatkoi: ”Onko käynyt aika pitkäksi”.

Karjalassa – hyvän elämän maakunnassa elämä kantaa ja myönteisyys antaa voimaa. Myös tekemistä riittää eikä aika käy pitkäksi. Onnistumisten ja menestyksen takana ovat usein olleet ja ovat vahvat, mutta herkät karjalaiset naiset. Tarinan mukaan asiaa tutkittiin muun maatiloilla – kumpiko siellä päätti tilaa ja sen kehittämistä koskevista asioista: emäntä vai isäntä. Ja kävi ilmi, että emäntä teki asioista lopullisen päätöksen 84 prosentissa tutkituista tiloista. Sitten kiinnosti, että miten on näillä loppuilla 16 prosentilla tiloista – ja selvisi, että ne olivat poikamiestalouksia.

Toivotan teille – hyvä juhlayleisö – hyvää kevättä ja kaikkea hyvää elämäänne. Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuralle toivotan menestystä tärkeässä tehtävässään.